

комунікативної діяльності учнів.

Висновки. Отже, психолог спеціального загальноосвітнього закладу у формуванні та розвитку комунікативної діяльності розумово відсталих учнів відіграє провідну роль, здійснює психологічний супровід учнів, сприяє створенню і реалізації психолого-педагогічних умов та бере участь у моделюванні комунікативного середовища освітнього закладу. **Перспективою подальшого дослідження** є впровадження окреслених психолого-педагогічних умов формування комунікативної діяльності в процесі психолого-педагогічного супроводу учнів з легким та середнім ступенем розумової відсталості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Асмолов, А. Г. Психология личности: культурно-историческое понимание развития человека / А. Г. Асмолов. — 3-е изд., испр. и доп. — М.: Смысл : Academia, 2007. — 526 с
2. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. — 2-е видання / За ред. І.Д. Зверєвої. — К., Симферополь: Універсум, 2013. — 536 с.
3. Кобильченко В.В. Соціально-психологічні основи розвитку та корекції особистості підлітка в нормі і при патології зору / В.В. Кобильченко — монографія. — К.: Освіта України, 2010. — 549 с.
4. Проскурняк О. І. Дослідження комунікативної діяльності особистості: мета, завдання, функції /О.І. Проскурняк // Проблеми сучасної психології. — Зб. наук. пр. — Вип. 18. — К.: Аксіома, 2012. — С. 663 – 671.
5. Философский словарь / под. ред. О. И. Фролова. — М.: Академия, 2008. — 514 с.

УДК 159.922.762:616.89-008.444.9

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ПСИХОКОРЕКЦІЇ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ У РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ ДІТЕЙ

Руденко Л.М.

кандидат педагогічних наук, доцент
Інститут корекційної педагогіки і психології
НПУ імені М.П.Драгоманова

В статті висвітлено основні підходи до психокорекції агресивної поведінки у розумово відсталих дітей. Виділено основні принципи, напрями та положення психокорекційної роботи.

В статье отражены основные подходы к психокоррекции агрессивного поведения у умственно отсталых детей. Выделены основные принципы, направления и положения психокоррекционной работы.

The article highlights the main approaches to psychotherapy for aggressive behavior in mentally retarded children. The basic principles, direction and position of patient.

Ключові слова: агресивна поведінка, психокорекція, розумово відсталі діти, напрями роботи, принципи роботи, підходи до психокорекції

Ключевые слова: агрессивное поведение, психокоррекция, умственно отсталые дети, направления работы, принципы работы, подходы к психокоррекции

Keywords: aggressive behavior, correction, mentally retarded children, work directions, principles, approaches to psychotherapy.

Психологічна корекція – це діяльність з виправлення особливостей психічного розвитку, що не відповідають оптимальній моделі загальноприйнятної системи критеріїв. Окрім того, психокорекцію можна застосовувати для подолання різного виду ускладнень, що загалом забезпечують повноцінне функціонування індивіда [1, с.48].

Заняття з психокорекції тісно пов'язані з поняттям "норма", що визначає основну мету психокорекції як "повернення" або "підтягування" дитини до відповідного рівня, виходячи з її вікових та індивідуальних особливостей [4].

Психологічна корекція як вид психологічної практики використовується в спеціальній психології при різноманітних варіантах відхилень у розвитку дитини; перебуває в тонкому й неоднозначному взаємозв'язку із психотерапією. Протягом багатьох років поняття психотерапія трактувалося як винятково лікувальний вплив, що належить до компетенції медицини. Проте в останні роки право на існування отримали й немедичні моделі психотерапії.

Більшість сучасних фахівців переконані, що на дитину можна здійснити позитивний психотерапевтичний вплив. Проблема лише у пошуку необхідних засобів, урахування вікових, особистісних, а в разі патології – клінічних особливостей дітей.

Формування особистості дитини й корекція відхилень у її розвитку здійснюється під час спілкування з дорослими й однолітками. Відбувається це насамперед у тій діяльності, що є провідною на певному етапі онтогенезу.

У психокорекційній роботі з дітьми з розумовою відсталістю виділяються такі основні принципи.

1. Принцип єдності корекції та розвитку.

Цілеспрямована корекційна робота здійснюється тільки на основі клініко-психолого-педагогічного аналізу внутрішніх і зовнішніх умов розвитку дитини з урахуванням вікових закономірностей розвитку і характеристики порушень.

2. Принцип єдності діагностики і корекції розвитку.

Мета і зміст корекційної роботи можуть бути визначені тільки на основі комплексного, системного, цілісного, динамічного вивчення дитини, її диференційно-діагностичного обстеження. Під час корекційної роботи необхідно фіксувати зміни у стані дитини, однак і сам процес корекції дає матеріал для більш повної діагностики.

3. Принцип взаємозв'язку корекції та компенсації.

Уся система корекційної роботи покликана компенсувати порушення розвитку і спрямована на реабілітацію та соціальну адаптацію дитини з вадами. Корекція та компенсація – це процеси, що зумовлюють один одного і не можуть розглядатися окремо. Мета корекційної роботи безпосередньо пов'язана з результатом – компенсацією порушення.

4. Принцип урахування вікових психологічних та індивідуальних особливостей розвитку визначає індивідуальний підхід до дитини й побудову корекційної роботи на базі основних закономірностей психічного розвитку з урахуванням сензитивних періодів, розуміння значення послідовних вікових стадій у формуванні її особистості.

5. Принцип комплексності методів психолого-педагогічного впливу дозволяє надати допомогу дитині та її батькам. Вибір методів, композиція моделі з декількох методів визначається залежно від цілей, завдань програми, вікових та індивідуальних особливостей, організації умов проведення.

6. Принцип особистісно орієнтованого й активного підходу у здійсненні корекційної роботи заснований на визнанні розвитку особистості в діяльності й того, що рушійною силою розвиткує активна діяльність самої дитини.

7. Принцип оптимістичного підходу в корекційній роботі з дитиною з проблемами полягає у створенні «атмосфери успіху», віри в позитивний результат, закріплення цього почуття у дитини, заохочення навіть її найменших досягнень.

8. Принцип активного залучення найближчого соціального оточення до корекційної роботи з дитиною (родини, дитячого садочку, школи) в цілісній системі соціальних відносин, суб'єктом якої вона є. Спілкування, форми спільної діяльності та способів її здійснення – найважливіші компоненти розвитку. Успіх корекційної роботи з дитиною безпосередньо залежить і від співпраці з батьками.

Психокорекційна робота з дитиною з проблемами може дати позитивну динаміку, якщо вона проводиться у взаємодії психолога, педагога й батьків за активної участі дитини, коли завдання враховують цілісність особистості у сукупності всіх її якостей і властивостей.

У характеристиці основних напрямів психокорекційної практики виділяють 5 основних:

- психодинамічний,
- поведінковий,
- гуманістична психокорекція,
- трансактний аналіз,
- гештальт-терапія [6].

Відповідно до психодинамічного підходу вирізняють види психотерапії, орієнтовані на психоаналітичну теорію: класичний психоаналіз З. Фрейда, індивідуальну психологію А. Адлера, аналітичну психологію К. Юнга, гуманістичний аналіз Е. Фромма, а також вольову терапію, активну аналітичну терапію тощо.

3. Фрейд першим охарактеризував психіку як поле бою між інстинктом, розумом і свідомістю. Сутність психодинамічного напрямку в контексті особистості – в її динамічній конфігурації як результат нескінченного внутрішнього конфлікту.

Поняття динаміки щодо особистості припускає, що поведінка людини не є довільною або випадковою. Передбачений психодинамічним напрямом детермінізм обумовлений несвідомими психічними процесами і підкреслює важливість усвідомлення дитиною власних інтерпсихічних конфліктів.

Основні положення напрямку такі.

1. Головне значення у виникненні проблем мають інстинктивні імпульси, їх вираження, трансформація, придушення.

2. Розвиток проблеми обумовлений боротьбою між внутрішніми імпульсами та захисними механізмами.

У психодинамічному напрямі кінцева мета – це усвідомлення несвідомого. Практикуючий фахівець спрямований на пошук і розкриття у клієнта прихованого змісту й опору. Передбачається, що інсайту, як моменту усвідомлення, достатньо для початку особистісних змін.

Основні процедури даного напрямку:

- 1) конфронтація – розпізнавання дитиною специфічних психічних явищ, що підлягають дослідженню;
- 2) прояснення – розміщення виявлених явищ у «різкому фокусі» з метою відокремлення важливих моментів від незначних;
- 3) інтерпретація – визначення основного змісту і/або причини події;
- 4) опрацювання – повторення, ретельне дослідження інтерпретацій та опорів, доки даний матеріал не інтегрується в розумінні клієнта.

У динамічному підході в основному використовуються засоби вербалізації, що містять у собі інтерпретації вільних асоціацій клієнта, аналіз реакцій переносу й опору, аналіз сновидінь і непередметних дій (обмовки, описки).

Конкретні методи роботи залежать від процесів усередині даного напрямку. Для З. Фрейда основний метод – катарсичний, для К. Юнга – метод активної уяви, для К. Хорні – метод спільного аналізу життєвого шляху, для Х. Саллівана – метод психіатричного інтерв'ю [3].

Поведінковий напрям бере свій початок від робіт Д. Уотсона та Б. Скінера. Проблеми клієнта розглядаються ними як прояв вироблених в онтогенезі неадаптованих форм поведінки в результаті відповіді організму на вплив зовнішнього середовища. Отже, за допомогою цілеспрямованого впливу можна замінити неадекватну модель поведінки на іншу, більш адаптовану.

Основні положення когнітивно-поведінкового напрямку можуть бути представлені у такий спосіб:

- 1) збільшення поведінкових проблем внаслідок проблем у навчанні і вихованні;
- 2) поведінкові реакції як реакції організму на вплив середовища, результат взаємодії «організм – середовище»;
- 3) моделювання поведінки є навчально-психотерапевтичним процесом, у якому когнітивний аспект – вирішальний.

Таким чином, об'єктом впливу є поведінка. Причина проблеми, з позиції даного напрямку, – це неадаптивна поведінка в результаті засвоєння її неправильних форм.

Основним методом впливу стає формування навичок, а головним завданням консультанта – навчити клієнта новим адаптивним способам поведінки.

У процесі надання психологічної допомоги фахівець спирається на чіткі дані про поведінку людини в ситуації, яку він визначає як проблемну. Наступний крок – виявлення стимулу, що запускає небажану поведінкову реакцію, конкретизація мети, вироблення алгоритму поведінки. Передбачається, що поведінка може бути змінена в результаті спостереження.

У межах даного напрямку застосовуються самоконтроль як навчання глибокої релаксації, побудова ієрархії страхів, встановлення взаємозв'язку між ними та об'єктами тривоги на тлі релаксаційних вправ, моделювання поведінки й похвала за бажану поведінку; самоспостереження шляхом ведення щоденника, складання контрактів, виконання домашніх завдань.

Особливу увагу фахівець має приділяти тому, аби робота з вирішення проблеми проходила за системою правил клієнта. Основа ефективності психологічної допомоги – активна позиція дитини. Головне завдання фахівця у будь-якому різновиді когнітивно-поведінкового напрямку – діагностико-навчальне.

У гуманістичному напрямі головний акцент робиться на вивченні проблеми часу, життя і смерті; проблеми волі, відповідальності і вибору, проблеми спілкування, любові і самотності, пошуку сенсу існування. Специфікою визначеного кола проблем є унікальність особистого досвіду конкретної людини, а його центром – вирішення проблеми відновлення автентичності особистості, тобто відповідності її буття світові внутрішньої природи. Індивідуалізм розглядається як інтегративне ціле. У психології напрям представлений такими іменами, як К.Роджерс, А.Маслоу, Г.Олпорт, В.Франкл.

Базисними принципами у межах гуманістичного напрямку є зустріч двох рівноправних людей – фахівця і клієнта та природне розв'язання проблеми останнього в разі створення фахівцем ситуації безумовного прийняття, що дозволяє дитині усвідомити, висловити і прийняти щирість своїх почуттів, а також відповідальність дитини за вибір думок і поведінки. Основні поняття гуманістичного напрямку – індивідуалізація, самоактуалізація, самоактуалізуюча особистість.

У психологічному значенні індивідуалізація – це процес пошуку людиною гармонії душі, інтеграції, цілісності, свідомості. Усвідомлення цих моментів існування важливе для індивідуальної еволюції людини. Саме завдяки процесу індивідуалізації особистість реалізує себе як унікальне, неподільне ціле. За індивідуальною психологією А. Адлера, індивідуалізація однією з основних своїх граней сутикається з ідеєю про несвідоме прагнення людини до досконалості.

У гуманістичній психології таке прагнення знаходить приватне втілення у бажанні людини виявити й розвинути свої особистісні можливості, що характеризуються у різних суб'єктів різним ступенем усвідомленості і визначається як самоактуалізація.

У своїй роботі «Самоактуалізація» А. Маслоу виділив вісім способів поведінки, що сприяють самоактуалізації:

- 1) повне, живе і безкорисливе переживання із зосередженням і заглибленням;
- 2) подання життя як процесу постійного вибору;
- 3) наявність «Я», що може самоактуалізуватися;
- 4) чесність, готовність взяти на себе відповідальність;
- 5) нонконформізм;
- 6) реалізація потенційних можливостей;
- 7) відкритість вищим переживанням;
- 8) викриття власної психопатології.

Об'єктом впливу в даному напрямі є становлення особистості. Причина проблеми розуміється як блокування внутрішньоособистісних ресурсів. Основне завдання консультанта – допомогти самоусвідомленню й особистісному зростанню, інтеграції цілісного «Я», розширенню простору буття.

Один із ефективних методів за цим напрямом – екзистенційний аналіз за схемою: людина знає – відчуває – бажає. Його основна мета – ствердження волі людини.

Сучасний трансактний аналіз Е. Берна містить теорію особистості, теорію комунікацій, аналіз складних систем та організацій, теорію дитячого розвитку. У практичному застосуванні це – система корекції окремих людей, подружніх пар, родин, різних груп. Структура особистості за Е. Берном, має три стани «Я», або еґо-стани «Батьки» «Дитина», «Дорослий».

Еґо-стан, що уособлює батьків, характеризується інтеріоризованими раціональними нормами обов'язань, вимог і заборон. Це – інформація, отримана в дитинстві від батьків та інших авторитетних осіб: правила поведінки в різних ситуаціях, соціальні норми, заборони. «Батьки» контролюють (заборони, санкції) і водночас піклуються (поради, підтримка, опіка).

«Дитина» як емотивний початок у людині проявляється у двох видах.

«Природна» дитина передбачає всі імпульси, що властиві дитині: довірливість, безпосередність, захопленість, винахідливість, що надає людині чарівність і теплоту, емоційність, але водночас – примхливість, вразливість, легкоковажність, егоїстичність, упертість та агресивність.

«Адапована» дитина передбачає поведінку, що відповідає очікуванням і вимогам батьків, має підвищену конформність, невпевненість, несміливість, соромливість.

Его-стан «Дорослий» передбачає об'єктивну оцінку дійсності за інформацією, що отримана в результаті досвіду людини, прийняття незалежних, адекватних до ситуації рішень. Цей стан здатен розвиватися протягом усього життя людини. Словник «Дорослого» побудований без упередження до реальності і складається з понять, за допомогою яких можна об'єктивно виміряти, оцінити й виразити об'єктивну й суб'єктивну реальність. Людина, в якій переважає стан «Дорослого», – раціональна, об'єктивна, здатна поводитися найбільш адаптовано.

Якщо «Батьки» – це подана концепція життя, "Дитина" – концепція життя через почуття, то "Дорослий" – це концепція життя через мислення, заснована на зборі й обробці інформації.

"Дорослий" у Е. Берна відіграє роль арбітра між "Батьками" й "Дитиною". Він аналізує інформацію, вибирає, яка поведінка найбільше відповідає обставинам, від яких стереотипів необхідно відмовитися, а які бажано врахувати, тому девіз корекції – «Будь завжди дорослим!» [2].

Гештальт-терапія Ф. Перлза розглядає організм як єдине ціле, а тому будь-який аспект поведінки може бути проявом цілісного буття людини. Людина є частиною більш широкого поля, її організм – це середовище. Особистісне зростання за Ф. Перлзом – процес розширення зон самоусвідомлення, що сприяє саморегуляції, координує рівновагу між внутрішнім світом і середовищем і виділяє три зони усвідомлення.

1. Внутрішня – явища і процеси, що відбуваються в нашому тілі.
2. Зовнішня – зовнішні події, які відображає свідомість.
3. Середня – фантазії, вірування, відносини.

На думку Ф. Перлза, психічні порушення зумовлені тим, що особистість не становить єдиного цілого, тобто гештальта. У більшості дітей стрес виникає в результаті неусвідомлених конфліктів, що заважають їм входити у контакт із деякими людьми із-за власних почуттів і думок.

Гештальт-терапія має на меті спонукання людини до переживань власних фантазій, усвідомлення власних емоцій, контролю над інтонаціями голосу, рухом очей і рук, розуміння фізичних відчуттів, що колись ігнорувалися. Це допомагає поновити зв'язок між усіма аспектами особистості і досягти повного усвідомлення власного «Я». В основі усіх порушень полягають обмеження здатності індивіда до підтримки оптимальної рівноваги із середовищем, недостатність процесу саморегуляції.

У гештальт-теорії розрізняють п'ять механізмів порушення процесу саморегуляції.

1. Інтроєкція – засвоєння людиною почуттів, поглядів, переконань, оцінок, норм, зразків поведінки інших людей, які, вступаючи у протиріччя з власним досвідом, не асимілюються особистістю. Цей неасимільований досвід – інтроєкт – є далекою для людини частиною її особистості.

2. Проекція – це відчуження людиною властивих їй якостей, що не відповідають її «концепції». Порожнини, що утворюються в результаті проекції, заповнюються інтроєктами.

3. Ретрофлексія (поворот на себе) спостерігається у тих випадках, коли будь-які потреби не можуть бути задоволені через їх блокування соціальним середовищем. Натомість енергія, призначена для маніпулювання в зовнішньому середовищі, спрямовується на самого себе – такими незадоволеними потребами, або незавершеними гештальтами, часто є агресивні почуття.

4. Дефлексія – це відхилення від реального контакту з іншими людьми, проблем і ситуацій.

5. Конфлуенція (злиття) – стирання межі між «Я» й оточенням, адже діти з вадами розвитку дуже важко розмежовують власні думки, почуття і бажання від чужих.

У результаті дії названих механізмів порушується цілісність особистості, яка стає фрагментованою й поділяється на окремі частини.

Мета гештальт-корекції – зняти блокування, пробудити потенційні природні ресурси людини, що сприяють її особистісному зростанню, досягненню зрілості, повної інтеграції особистості.

Ця мета поділяється на допоміжні: забезпечення повноцінної роботи актуального самоусвідомлення; зсув локусу контролю всередину; заохочення незалежності й самодостатності; виявлення і викорінення психологічних блоків, що перешкоджають вдосконаленню [7].

Найбільш прийнятним для психокорекції агресивної поведінки дітей з розумовою відсталістю вважаємо поведінковий напрям, спрямований на корекцію вироблених в онтогенезі неадаптивних форм поведінки, що є результатом відповіді організму на вплив зовнішнього середовища. Методи даного напрямку – формування навичок і навчання новим адаптивним способам поведінки.

Для побудови комплексної системи з психокорекції агресивної поведінки дітей з розумовою відсталістю необхідне розуміння першопричин агресивної поведінки, щоби надалі знати, яким чином її корегувати.

Підґрунтя для методологічних підходів до психокорекції агресивної поведінки склала низка теорій.

Інстинктивістські теорії агресії (К. Лоренц, З. Фрейд, McDougall), виходячи з уявлень про поведінку людини як безпосередню реалізацію внутрішніх поривів, вважають агресивні дії наслідком високого рівня агресивності, що є властивістю особистості, і не надають великого значення ситуаційним змінним.

Етологічні і психоаналітичні теорії не можуть пояснити виникнення й розвитку усіх видів агресивної поведінки та відносять їх до біологічних інстинктів, що свідчать про вроджений прояв агресії, що майже не піддається психокорекції.

Основним способом корекції агресивної поведінки може бути тільки постійний контроль над нею, адаптація зовнішнього середовища до агресивних проявів таких людей або їх ізоляція в разі небезпеки для оточуючих, коли їхні дії можуть трактуватися як кримінальні.

У межах цього напряму заслуговує на увагу теорія агресивності Е. Фромма, котрий переосмислив багато положень фрейдизму, у тому числі про біологічну, інстинктивну сутність людської агресивності. Диференціюючи феномен агресії, Е. Фромм виділяє поведінку-захист як реакцію на небезпеку і називає її доброякісною агресією. Її механізм передається людині генетично і полягає у збереженні життя за рахунок відлякування нападника.

Злоякісна агресія проявляється у формах невмотивованої жорстокості і деструктивності та супроводжується прагненням до максимально можливого руйнівного ефекту. Така агресія притаманна тільки людині, є аномальною [5, с.112–113] і набута у процесі перебування в соціумі.

Цей висновок має величезне методологічне значення для всіх соціальних наук, у тому числі й психології. Якщо злоякісна агресія не є вродженою, вона не може вважатися невикорінюваною. Соціологічні дослідження доводять: розвиток цивілізації підвищує ступінь деструктивності, а це потребує чіткої системи психокорекції агресивної поведінки.

Фрустраційні теорії агресії (Dollard, Doob, Miller та ін.) вводять для пояснення поведінки ситуаційний фактор, адже агресія – це реакція на будь-яку фрустрацію. Фрустраційна теорія агресії не може пояснити всю розмаїтість агресивних дій, проте для їх типології введено додатковий стимульний імпульс – фрустраційну ситуацію. У кримінології навіть існує таке поняття, як «психотравмуюча ситуація», що призводить до кримінальних агресивних дій і трактується як пом'якшувальна обставина. Оскільки головним фактором агресивної поведінки є психотравмуючі ситуації і фактори зовнішнього середовища, основним засобом психокорекції агресивної поведінки таких людей може бути тільки адаптація зовнішнього середовища, уникнення факторів, що провокують агресивну поведінку.

Найважливіший принцип аналізу мотивації поведінки – це урахування взаємодії особистості та ситуації.

Автор теорії соціального научіння А Бандура визначив компоненти особистості, які можуть безпосередньо впливати на генезис агресивної поведінки. Соціальне научіння припускає, що людина закріплює ті форми поведінки, які отримують позитивну оцінку, і відштовхує дії, що оцінюються негативно. У процесі розвитку особистості зовнішні оцінювання, позитивні і негативні, інтеріоризуються і переходять у внутрішній план, стаючи вже суб'єктивними, внутрішньоособистісними регуляторами поведінки. Таким чином, ситуативний розвиток агресивних дій стає залежним від особистісних структур, що полегшують прояви агресії, або навпаки.

Сучасні мотиваційні теорії агресії розглядають такі особистісні фактори агресивної поведінки.

Когнітивні фактори – це певний спосіб мислення, що виражається у формуванні стратегії й тактики поведінки, інтерпретації різних стимулів і ситуацій, а також самого себе в контексті соціальної комунікації; у клінічних випадках – розумова відсталість неглибокого ступеня тяжкості, спричинена хворобливим процесом зниження інтелекту.

Емоційні фактори – це підвищена афективна збудливість, тривожність, афективні розлади (манія, депресія, дисфорія) та емоційна нестійкість.

Вольові фактори – це рівень контролю над емоційними реакціями та поведінка в цілому, здатність протистояти стресовим ситуаціям.

Фактори несвідомого – це неусвідомлюваний стан готовності індивіда до агресії в певній ситуації, а також агресивні стереотипи, що повторюються у незмінному вигляді через відсутність рефлексивності.

Отже, основний засіб психокорекції в агресивній поведінці – навчити людину керувати своєю поведінкою на основі розуміння першопричин агресивності, а також правилам конструктивної поведінки.

Проаналізувавши існуючі теорії прояву агресивної поведінки, можна виділити три основні підходи в її психокорекції:

- 1) агресивна поведінка як мотиваційна тенденція, внутрішнє спонування до здійснення агресивних дій;
- 2) агресивна поведінка як реакція на психотравмуючі ситуації й фактори зовнішнього середовища;
- 3) агресивна поведінка як закріплений звичний спосіб реагування в різних життєвих ситуаціях, як прояв суб'єктивних, внутрішньоособистісних регуляторів поведінки.

Йдеться про комплексний підхід до побудови системи з профілактики і психокорекції агресивної поведінки, що базується на особливостях інстинктивного підходу, фрустраційного і поведінкового. Така система повинна містити в собі низку заходів, спрямованих на корекцію інстинктивних проявів та особистісних особливостей агресора, на створення сприятливого середовища без провокаційних факторів агресивної поведінки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Абушева З. Ф. Анализ адаптационных возможностей учеников вспомогательных школ с нарушениями поведения / З. Ф. Абушева. – М., 1989. – 137 с.
2. Берн Э. Трансакционный анализ и психокоррекция / Э. Берн. – СПб., 1992. – 252 с.
3. Бобнева М. И. Социальные нормы регулирования поведения / М. И. Бобнева. – М.: Нова, 1987. – 195 с.
4. Божович Л. И. Психология формирования личности / Л. И. Божович. М.: Свет, 1995. – 396 с.
5. Любутин К. Н. Западная философская антропология: от Фейербаха к Фромму / К.Н. Любутин, А.В. Грибакин. – Екатеринбург: УрПОА, 1994. – 159 с.
6. Осипова А. А. Общая психокоррекция / А. А. Осипова. – М.: Сфера, 2002. – 510 с.
7. Перлз Ф. С. Опыты психологии самопознания (практикум по гештальт-терапии): Пер. с англ. / Ф. С. Перлз. – М.: Гиль-Эстель, 1993. – 240 с.

8. Соловьева С. Л. Медицинская психология: Конспект лекций / С. Л. Соловьева. – М. : ООО «Издательство АСТ»; СПб. : ООО «Сова», 2004. – 154 с.
9. Шипицына Л. М. Нарушения поведения учеников вспомогательной школы [Текст] / Л. М. Шипицына, Е. С. Иванов. – М., 1992. – 292с

УДК 173:39.018

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІВ З РІЗНИМ РІВНЕМ СТАВЛЕННЯ ДО ЗАЛУЧЕННЯ АУТИЧНИХ ДІТЕЙ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІ ШКОЛИ

Сайко Х.Я.

Інститут корекційної педагогіки та психології
НПУ імені М.П. Драгоманова

В статті розкриті психологічні особливості педагогів із різним ставленням до залучення аутичних дітей в загальноосвітні школи.

В статье раскрыты психологические особенности педагогов с разным отношением к привлечению аутичных детей в общеобразовательные школы.

The article revealed the psychological characteristics of teachers with different attitudes towards involvement of autistic children in public schools.

Ключові слова: інклюзія, інклюзивне навчання, аутизм, цінності, мотивація до досягнення успіху, мотивація до уникнення невдач, корекційний педагог, емоційність.

Ключевые слова: инклюзия, инклюзивное обучение, аутизм, ценности, мотивация к достижению успеха, мотивация к избеганию неудач, коррекционный педагог, эмоциональность.

Keywords: inclusion, inclusive education, autism, values, motivation to succeed, the motivation to avoid failure, correctional educator emotion.

1. Вступ

Протягом останнього десятиліття вітчизняні науковці, зокрема В. Бондар, А. Колупаєва, Т. Євтухова, В. Ляшенко, І. Іванова, О. Столяренко, А. Шевчук, О. Савченко та інші присвячують свої праці дослідженням проблеми залучення дітей з особливими потребами до навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, їх реабілітації та соціалізації до суспільних норм.

Актуальність теми полягає у тому, що вона є соціально значимою, не вивченою у науці. Тема ставлення педагогів загальноосвітніх шкіл до інклюзії стосується системи освіти, оскільки вона є важливою складовою у наданні освітніх послуг особам із загальними розладами розвитку та залучення їх до суспільного життя.

Інклюзія означає повне включення дітей з різними можливостями в усі аспекти шкільного життя, в яких із задоволенням і радістю беруть участь також всі інші діти. Це вимагає реальної адаптації шкільного простору до того, щоб зустріти потреби і потреби всіх дітей без винятку, цінувати і поважати відмінності. Важливою передумовою якісної освіти дітей, які навчаються за інклюзивною формою є пристосування школи (адміністрації, вчителів, більшості учнів) до потреб і можливостей кожної особистості, створення умов психологічного комфорту в новому середовищі [1, 12].

2. Методологія

В умовах запровадження ідей інклюзивної освіти особливу роль буде виконувати педагог. Адже успішність усього навчального процесу буде залежати від його здатності адаптуватися до нових вимог та особливостей, від здатності й бажання зробити свій власний, індивідуальний внесок у здійснення педагогічного процесу, його розвиток і вдосконалення. Особливу роль у готовності педагога до інклюзивної освіти відіграють його професійно значущі психологічні якості. Адже готовність до інклюзивного процесу полягає не лише у наявності нового методичного матеріалу, матеріальної бази, а і у моральній, психологічній готовності педагога до роботи із дітьми із психо-фізичними порушеннями. Професійна діяльність педагога, який працює з дітьми із порушеним розвитком передбачає взаємозв'язок психодинамічних та особистісних якостей таких як соціальна відповідальність, сміливість, стресостійкість у роботі з дітьми, комунікативними та організаторськими здібностями.

Аутизм у сучасній російській педагогіці розуміється як особливе порушення психічного розвитку, найяскравішим проявом якого є порушення соціальної взаємодії, комунікації з іншими людьми, яке не може бути обґрунтованим лише зниженим рівнем когнітивного розвитку й стереотипністю поведінки, дій та інтересів. Розвиток поняття аутизму перебуває на етапі розуміння його як первазивного порушення психічного розвитку, що охоплює всю структуру психіки: сенсомоторну, перцептивну, мовленнєву, інтелектуальну, емоційну сфери [6, 252-253].

Важливим є робота корекційного педагога з дітьми із порушеннями психофізичного розвитку є розвиток емоційного інтелекту, що включає наступні складові [4, 6]:

- здатність сприймати і відчувати емоції;
- здатність направляти свої емоції на допомогу розуму;
- здатність розуміти як виражається та чи інша емоція